

ANOR (*PUNICA GRANATUM L*) NING BEOEKOLOGIYASI VA SHIFOBAXSHLIK XUSUSIYATLARI

¹*Qaysarov Vahob To'xtamishevich,*

¹*ToshDAU Dorivor o'simliklar kafedrasida dotsenti, b.f.n.*

²*Abduraxmonova Gavhar Jumanazar qizi*

²*Tosh DAU Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi yo'nalishi magistri*

Annotatsiya.

Anorzor bog'lar ko'chatlarda qalamchalardan o'stirilgan ikki yillik ko'chatlardan barpo etiladi. Unumdor qumoq, nomi yetarli tuproqlarda yaxshi o'sadi. Qurg'oqchilikka chidamli, lekin namsevar o'simlik xisoblanadi. Anor chetdan changlanadigan o'simlik ammo o'z o'zidan ham changlana oladi. O'z-o'zidan changlanganda ham yaxshi hosil berganligidan, anorzor bog'larga har xil nav ko'chatlar ekish lozim. Tadqiqotchilarning aniqlashicha o'z -o'zidan changlangan gullar 45% hosilini ushlagan. Chetdan changlanadigan gullar esa 65% hosilni ushlagan. Anor mevasi inson salomatligi uchun juda foydali xisoblanadi.

Kalit so'zlar: ko'chat, meva, vegetatsiya, changlanish, agrotexnika, nav, morfologiya.

Аннотация. Гранатовые сады закладывают из двухлетних саженцев, выращенных из черенков в питомнике. Плодородное сорго хорошо растет на почвах с достаточным увлажнением. Это засухоустойчивое, но влаголюбивое растение. Гранат — растение, опыляемое внешним способом, но способное опылять себя. Гранатовые сады следует засаживать разными видами саженцев, так как они дают хороший урожай даже при самоопылении. По подсчетам исследователей, самоопыляемые цветы дали 45% урожая. Цветы, опыленные извне, собрали 65% урожая. Плод граната считается очень полезным для здоровья человека.

Ключевые слова: рассада, плоды, вегетация, опыление, агротехника, сорт, морфология.

Anatasia. Pomegranate orchards are established from two-year seedlings grown from cuttings in the nursery. Fertile sorghum grows well in soils with sufficient moisture. It is a drought-resistant, but moisture-loving plant. Pomegranate is an externally pollinated plant, but it can pollinate itself. Pomegranate orchards should be planted with different types of seedlings, as they give a good harvest even when self-pollinated. According to researchers, self-pollinated flowers yielded 45% of the crop. Flowers pollinated from the outside caught 65% of the crop. Pomegranate fruit is considered very useful for human health.

Key words: seedling, fruit, vegetation, pollination, agrotechnics, variety, morphology.

Kirish. Hozirgi davrda deyarli barcha davlatlar xalqining 80-90% ining salomatlik ko'rsatkichlari me'yor darajasida emas. Buning asosiy sababi ozuqlanish strukturasi buzilishidir, ya'ni vitaminlar, mineral tuzlar, oksidantlar va biologik faol moddalar hamda boshqalarning barcha yoshdagi kishilar uchun yetishmasligidir. Shu sababli qimmatli ozuqaviy sifatga ega bo'lgan mahsulotlarni iste'mol qilish muhim ahamiyatga ega. Bular qatoriga mevalar kiradi. Mamlakatimizda aholini oziq-ovqat mahsulotlari, xususan yangi va sifatli mevalar bilan ta'minlashga katta ahamiyat berilmoqda. Shu mevalar jumlasiga anorni kiritish g'oyatda o'rinlidir. Anor mevasining xususiyatlari shundan iboratki, inson immunitetini kuchaytirib, tananing turli infeksiya va viruslarga qarshi kurashishini kuchaytiradi, insonga sog'lomlik va chiroy, quvvat hamda tetiklik baxsh etadi. Ayniqsa, e'tiborlisi shundaki, anor saraton va yurak qon-tomir kasalliklarining oldini olishi mumkin. Anorning mevasi donalari va har xil organlari to'qimalari tibbiyotda ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga, tanasi bo'laklaridan har xil bezaklar tayyorlashda ishlatiladi. Qoraqalpog'iston bosmasida Matkarimov va Sabirovlar tomonidan qoraqalpoq tilida nashr qilingan «Miyue bag'larinin` agrotexnikasi. N.: «qaraqalpaqstan». 1984.-316 b. nomli monografiyada keng aytib o'tiladi. Bunda asosan «qizil anor», «Kozake», «Kaim anor», «Oq tana» (tu`ya Tish), «Achchiq danak anor navi» va «Bedana» navlariga tariflar beriladi [2].

Anorning mevasi mineralli manbalarga, vitamin, antioksidant, biologik faol kaliyli birikmalarga boy. Anor xalq xo'jaligining har xil sohalarida ishlatiladi va u 200 (300) yilgacha umr ko'rishi mumkin [3].

(Xolmatov, Xarlamov, 1981). Anorning ta'mi shirin, chuchuk-nordon va nordon, sersharbat (40-55%), tarkibida 14-21% qand, 0,9-3% kislota bor. Mevasi 6-12 xonali, doni och pushti yoki to'q qizil. Urug'lari to'q qizil, och qizil, pushti yoki oq rangli, sersuv, shirin yoki nordon mazali et bilan o'raglan. [4]

(Nabiev va boshq., 1975). O'zbekiston florasidagi dorivor o'simliklarni o'rganishga farmatsevt olimlar S.Sahobiddinov va X.Xolmatov va ularning shogirdlari katta hissa qo'shdilar. Anor xalq xo'jaligining har xil sohalarida ishlatiladi va u 200 (300) yilgacha umr ko'rishi mumkin [5]

Anorning xalq tabobatida hozir ham meva po'stining qaynatmasi qon tupirish va milkdan qon oqishini to'xtatish, ich ketish, dizenteriya va teri kasalliklarini davolash, yo'talni qoldirish, siydik va gijja haydash uchun ishlatiladi. Meva shirasi singa kasalligiga davo qilinadi va ishtaha ochis uchun iste'mol qilinadi (V.K.Lavrenov, G.V.Lavrenova 2006).[6]

Mavzuning dolzarbligi. Anor (*Punica granatum L.*) kishilik sivilizatsiyasida qadimdan oziq-ovqat va tibbiyot maqsadlarida, shuningdek, manzarali o'simlik turi

sifatida foydalanilib kelingan eksport import nuqtayi nazaridan iqtisodiy jihatdan qimmatli mevalardan biri hisoblanadi. Anordan yuqori va sifatli hosil olish hamda ularga bo'lgan aholi ehtiyojini qondirish uchun bu o'simlik va uning mevasini yetishtirishda samarali parvarish qilish uni o'z vaqtida oziqlantirish va turli zararli organizmlardan himoya qilish zarur. Chunki anor o'simligining ildizidan tortib bargining uchigacha shifobaxsh hisoblanadi. Bulardan tashqari hozirgi ho'jalik yuritishda anor o'simligidan yuqori sifatli ekologik sof meva yetishtirish hozirgi kunning dolzarb muxim masalasi hisoblanadi. O'zbekistonning iqlim – tuproq sharoitlari subtropik iqlimga moslashgan ekinlarni o'stirishga mos, qulay keladi. Shular qatoriga anor ham kiradi.

Ilmiy tadqiqotning ob'yekti va bajarish usullari . Tadqiqot ob'yekti sifatida O'zbekistonning turli viloyatlaridan anor (*punica granatum L*) o'simligining bir nechta navlari jumladan Qashqadaryo viloyatidan (qorabedona), Surxondaryo (tuyatish), Sirdaryo (qora qayin), Farg'ona (qozoqi) navlari tanlandi.

Ilmiy tadqiqotning Bioekologiyasi. Anor (*punica granatum L*) ning o'sishi va rivojlanishi hamda hosildorligi yuqori bo'lishi uchun yillik vegetatsiya davrida quyosh nurining umumiy harorati +4000...+4600°C diapazonda bo'lishi, yog'ingarchilik miqdori 18-55 mm, qish mo'tadil bo'lishi talab qilinadi. Anorzor bog'lar ko'chatzorda qalamchalardan o'stirilgan ikki yillik ko'chatlardan barpo etiladi. Anorzor barpo etish uchun yer boshqa meva daraxtlari uchun tayyorlagandek oddiy usulda tayyorlanadi. Bunda ko'chatlar qatorlarga navbatlab ekildi. Anor asosan, qalamchadan ko'paytiriladi. Unumdor qumoq, nami yetarli tuproqlarda yaxshi o'sadi. Qurg'oqchilikka chidamli, lekin namsevar o'simlik xisoblanadi. Vegetatsiya davri 180–215 kun. Anor chetdan changlanadigan o'simlik ammo o'z o'zidan ham changlana oladi. O'z-o'zidan changlanganda ham yaxshi hosil berganligidan, anorzor bog'larga har xil nav ko'chatlar ekish lozim. Bunda ko'chatlar qatorlarga navbatlab ekiladi. Tadqiqotchilarning aniqlashicha o'z -o'zidan changlangan gullar 45% hosilini ushlagan. Chetdan changlanadigan gular esa 65% hosilni ushlagan.

Anor (*punica granatum L*) ning shifobaxshlik xususiyati. Anorning xalq xo'jaligidagi ahamiyati kattadir. Qadimiy afsonalarga kuzning xushxo'r ne'mati – anor „ Mevalar shoxi” e'tirof etilgan. U xukumronlik, kuch-qudrat, mexr va sadoqat ramzi sanaladi. Anor daraxti mevali, bo'yoqli, tanidli, dorivor hamda vitaminli o'simliklardan hisoblanadi. Meva po'stidan tayyorlangan sharbat oshqozon va ichak shamollashida, zotiljamni davolashda ishlatiladi. Mevasi turli kasalliklarni, chunonchi, ishtaha ochish, sariq, qichima, tish tushishi va yurak ish faoliyatini yaxshilashda hamda davolashda qo'llaniladi. Uning bargi va meva po'sti choy o'rnida ichiladi. Buning uchun barcha zarur mevalarning mavjudligi inson tanasi moddalar va anorning foydali xususiyatlarini aniqlaydi. U chanqoqni qondiradi, qon hosil bo'lishini yaxshilaydi, gemoglobin ishlab chiqarishni va qonda qizil qon tanachalari hosil bo'lishini

ragʻbatlantiradi, qon tomirlari devorlarini, asab tizimini va immunitetni mustahkamlaydi. Anor mevalari va gullarining infuzioni eng qadimgi gemostatik vositalardan biridir. Keksalar uchun anor jarrohlik operatsiyalaridan keyin tiklanish uchun tavsiya etiladi. Anor biriktiruvchi toʻqimalar va suyaklardagi metabolizm uchun zarur boʻlgan K vitaminiga boy, xususan, kaltsiyning soʻrilishi uchun. Anor artrozning rivojlanishini sekinlashtiradi, xaftaga tushadigan toʻqimalarning yalligʻlanishi va shishishini yengillashtiradi. Qon bosimini normallashtirishga hissa qoʻshadigan anor sharbati yurak, qon aylanish aʼzolari, buyraklar, oʻpka va jigar kasalliklarida gematopoetik vosita sifatida namoyon boʻladi va anor tarkibidagi estrogenlar menopauza alomatlarini engillashtiradi. va depressiya bilan kurashishga yordam beradi. Anor vegetarianlar uchun muhim mahsulotdir, chunki uning sharbatida 15 ta aminokislotalar mavjud boʻlib, ularning deyarli yarmi asosan goʻsht mahsulotlarida mavjud. Shunday qilib, anorni isteʼmol qilish orqali hayvonlarning oziq-ovqatlarini ataylab rad etgan kishi hayvon oqsillari etishmasligini his qilmasligi mumkin. Anor sharbati diuretik va xoleretik taʼsirga ega, shuningdek, ogʻriq qoldiruvchi va yalligʻlanishga qarshi taʼsirga ega. Anorning foydasi ham shuki ajoyib davo iskorbit, siydik kislotasi diatezi, ateroskleroz, bosh ogʻrigʻi va oshqozon-ichak kasalliklaridan. Nurlanishdan oʻtgan, nurlanish koʻpaygan zonada yashovchi va radioaktiv izotoplar bilan ishlaydigan odamlarga anor sharbatini isteʼmol qilish tavsiya etiladi. Shuningdek, u anemiya, gipertenziya, bezgak uchun koʻrsatiladi. bronxial astma va diabet. Alkaloidlarni oʻz ichiga olgan anor qobigʻi kuchli antigelmintik xususiyatga ega. Uning qaynatmasi jigar va buyraklar, boʻgʻimlar va koʻzlarning yalligʻlanishida ham qoʻllaniladi. Shuningdek, u yalligʻlangan tomoq va ichak kasalliklari uchun chayqash uchun yordam beradi. Va zaytun yoki sariyogʻ bilan engil qovurilgan anor qobigʻi kukuni yogʻli yuz terisi uchun niqob sifatida, shuningdek kuyish, yoriqlar va aşınmalarni davolash uchun ishlatiladi. Anor urugʻlari - samarali vosita ichak peristaltikasini oshirish va yogʻda eriydigan E va F vitaminlari koʻp boʻlganligi sababli, yaralarning tez bitishi, epidermis hujayralarining yangilanishi, yoshartirilishi va inson tanasini saraton kasalligidan himoya qiluvchi eng qimmatli anor yogʻi manbai. . Anor ekstrakti esa quyoshga juda uzoq vaqt taʼsir qilgandan keyin terini tiklaydi. anʼanaviy tibbiyot anorning mevalari, gullari, poʻstlogʻi, poʻstlogʻi va urugʻlaridan kamqonlik, stomatit, diareya, kuyish, konʼyunktivit va boshqa kasalliklarni davolash uchun qaynatma va damlamalar tayyorlanadi. Nordon anor va uning sharbati safroni bosadi, chiqindilarning ichki aʼzolarga oqishini toxtatadi. Uning poʻsti va kuli jaroxatlar uchun doridir. Anorning xammasida xam ovqatlilik oz, ammo, oziq sifatida yaxshidir. Uning nordon- shirini meʼda uchun koʻpincha olma va bexiga koʻra, manfaatliroqdir. Anorning urugʻi asal bilan birga tish ogʻrigʻiga foyda qiladi xamda, u burun ichiga surtiladigan doridir. Anor urugʻi yanchilib, asal bilan qoʻshib ogʻiz ogʻrigʻiga surtsa foyda qiladi. Shirin va achchiq anorning siqib olingan suvini asal bilan qoʻshib, bir necha kun

oftobga qo'yilsa, bu maxal ko'zdagi xaroratga va kunduzi ko'rmay qolishning oldini olishda foyda qiladi. Nordon anor ko'krak ba tomoqni dag'allashtiradi, shirini esa ularni yumshatadi xamda ko'krakni quvvatlantiradi. Anor urug'i yomg'ir suvi bilan qo'shib ichilsa qon tupurishga foyda qiladi. Anorning xamma turlari xafakonga foyda qiladi, shirini esa ko'ngilni ochadi. Nordon –chuchuk anor me'daning yalig'lanishiga foyda qiladi. Isitmalagan kishi ovqatdan so'ng anor suvini ichsa, issig'i tushadi. Anorning nordon va shirini peshob xaydovchidir. Anorning po'sti quritilib, tolqini ichilsa, ich ketishini tezda to'xtatadi. Anorning guli qovurilib, yaraga surtilsa, ich ketishini tezda to'xtatadi. Anorning guli qovurilib, yaraga surtilsa, jaroxat tezda bitadi. Anor suvi ishtaxani ochadi, tumovning oldini oladi, qonni tozalaydi, odanni baquvvat qiladi. Anor suvi erta ajin tushishini oldini oladi, kishini chiroyli, xushqomat bo'lishiga yordam qiladi. Ibn Sino anorning qobig'i, po'stlog'i va gulidan teng miqdorda olib, dimlama tayyorlab, kuniga uch maxal yarim piyoladan ichshni sariq kasali bilan og'rikan bemorlarga tavsiya etgan. Anor gulini tuyib, xar kuni milklarga surtilsa, milklar bo'shshib ketishini oldini oladi.

Xulosa: Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki anor o'simligi inson salomatligi uchun juda katta ahamiyatga ega xisoblanadi. Tibbiyotda anorning mevasi, meva po'sti hamda poyasi, yirik shoxlari va ildizining po'tlog'i ishlatiladi. Bunda poyasi va yirik shoxlarining po'stlog'i bahorda shilib olinadi. Ildiz po'stlog'ini tayorlash uchun uni bahorda kavlab olinadi, tuproqdan tozalab, suv bilan yuvib, po'stlog'i shilinadi. Anor mevasi to'liq etilib pishganda yig'iladi. Po'stloqlar va meva po'sti ochiq havoda quritiladi. Po'stlog'i tarkibida alkaloidlar, oshlovchi moddalar, smola va bo'yoq moddalar, mevasida organik kislotalar, qandlar, vitaminlar, C vitamini bor. Anor xalq tabobatida qadimgi shifobaxsh vositalardan hisoblanadi. Abu Ali Ibn Sino meva po'stini qon tupurish, milkdan qon oqishini to'xtatish, tishni mustahkamlash uchun hamda me'da kasalliklari (ich ketish, qon aralash ich ketish), yaralar va boshqa kasalliklarni davolashda, shuningdek, siydik haydovchi vosita sifatida ishlatgan (Xolmatov, Xarlamov, 1981). Xalq tabobatida hozir ham meva po'stining qaynatmasi qon tupurish va milkdan qon oqishini to'xtatish, ich ketish, dizenteriya va teri kasalliklarini (qo'tirni) davolash, yo'talni qoldirish, siydik va gijja haydash uchun ishlatadi. Meva shirasi tsinga kasalligiga davo qilinadi va ishtaha ochish uchun iste'mol qil inadi (Lavrenov, 2001). Tibbiyotda anor poyasi, shoxlari va ildiz po'stlog'ining dorivor preparatlari gijjalarni organizmdan haydash uchun, meva po'stining qaynatmasi meda ichak kasalliklarini (ich ketish, qon aralash ich ketish va dizenteriya) davolashla qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 noyabrdagi «Farmasevtika tarmog'ini boshqarish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5229-son Farmoni.

2. Matkarimov va Sabirovlar tamonidan qoraqalpoq tilida nashr qilingan «Miyue bag`larinin` agrotexnikasi. N.: «qaraqalpaqstan». 1984.-316 b. nomli monografiyada
3. Yusupov «Anorni yashil qalamchadan ko`paytirish» Maqola 1981 yil
4. Xalmatov, Xarlamovlar (1981) Lechevnie svoystva pishevix rasteniy.-T.: Meditsina, 1981,-71 s.
5. Nabiyev.M va boshq. „, Qiziqarli botanika” T: O`zbekiston, 1975- 231 bet.
6. Lavrenov.V.K, Lavrenova G.V, Sovremennaya entsiklopediya lekarstvennix rasteniy. 2006 yil 272str.
7. . Tehranifar A., Zarei M., Nemati Z., Esfandiyari B., Vazifeshenas M.R. Investigation of physico-chemical properties and antioxidant activity of twenty Iranian pomegranate (*Punica granatum* L.) cultivars // *Scientia Horticulturae*.-2010.- V.126(2).-P.180-185.
8. Pereira de Meld I.L., Teixeira de Carvalhd E.B., Mara de Dliveira e Silva A., Ydshime L.T., Sattler J.A.G., Pavan R.T., Mancini-Ffilhd J. Characterization of constituents, quality and stability of pomegranate seed oil (*Punica granatum* L.) // *Food Sci. Technol, Campinas*.-2016.-V.36(1).-P.132-139.
9. Patil N.M., Borkar S.G. In vitro callus induction and root regeneration through the mediation of *Agrobacterium rhizogenes* in *Punica granatum* // *International Journal of Advanced Research*.-2015.-V.3(5).-P.162-165.